

активу балансу. Таким чином, окрім "внутрішніх" неузгодженостей Закону України "Про страхування" тепер виникає неузгодженість норм Закону України "Про страхування" з відповідними нормами Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Таким чином створюються додаткові проблеми у практичному застосуванні вітчизняного страхового законодавства.

На нашу думку, розглянуті проблеми можна вирішити, якщо внести відповідні зміни до Закону України "Про страхування": до ст. 1 – в частині визначення *страхування* і до ст. 2 – в частині визначення *безпосередньої діяльності* страховика, узгодивши їх з нормами Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та відповідними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. До того ж вважаємо за необхідне включити до Закону України "Про страхування" окрему статтю "Страхова діяльність". Ми вважаємо, що під страховою діяльністю слід розуміти не "безпосередню діяльність страховика", а ту його діяльність, яку він здійснює на ринку фінансових послуг і яка пов'язана виключно з наданням страхових послуг. Редакція статті "Страхова діяльність" могла б бути такою: "Страхова діяльність – це врегульована нормами права операційна діяльність страховика з надання страхових послуг". Запропоноване нами визначення має ті переваги, що воно корелює із вже існуючими нормами Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 4 (щодо поняття "операційна діяльність") і Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" (щодо поняття "послуги у сфері страхування").

Доки ж це питання не врегульоване, цілком слушним виглядає зауваження В.Щербини, який пише: "Зі змісту законодавства про страхування можна зробити висновок, що страхова діяльність охоплює такі види господарської діяльності, як: страхування, перестрахування і фінансову діяльність, пов'язану з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням". [17, с.403] Проте ця

теза, як ми спробували показати у статті, не відповідає букві і духу чинного страхового законодавства.

1. Закон України "Про страхування"//Урядовий кур'єр, 18 квітня 1996 р. 2. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//Українська інвестиційна газета, 16 грудня, 2003 р. 3. Воблий К.Г. Основы экономики страхования. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 238 с. 4. Теория и практика страхования. Учебное пособие. – М.: Анкил, 2003. – 150 с. 5. Юлдашев Р.Т. Организационно-экономические основы страхового бизнеса. – М.: Анкил, 2002. – 248 с. 6. Страхова справа: навч. посібник. – 2-ге вид., виправлене.: К.: Кондор, 2003. – 252 с. 7. Шумелда Я.П. Страхування. Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. – Тернопіль: Джура, 2004. – 280 с. 8. Страхування в Україні (збірник нормативних актів, методичних та інформаційних матеріалів). К.: Правові джерела, 1996. – 368 с. 9. "Страхування – це відносини по захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати ними страхових платежів (страхових внесків, страхових премій)". 10. Закон України "Про внесення змін в Закон України "Про страхування"//Урядовий кур'єр, 7 листопада 2001р. 11. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні"//Урядовий кур'єр, 1 вересня 1999р. 12. На час ухвалення першої редакції Закону України "Про страхування" в офіційних законодавчих та нормативних актах ще не використовувалися поняття "статутний капітал", "резервний капітал". Тому ми застосовуємо зазначені поняття в редакції Закону. 13. На час прийняття першої редакції Закону України "Про страхування" поняття "фінансова діяльність" законодавчого визначення ще не дістало. Тому оперуємо ним у тому розумінні, що і Закон. 14. Пархоменко В.М., Баранцев П.П. Реформування бухгалтерського обліку в Україні. План рахунків. Положення (стандарты) бухгалтерського обліку. Луганськ: Промдрук ДСД "Лугань", 2000. – 272 с. Відповідно до П(С)БО 4, "еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначними ризиками їх вартості" [14, с. 69]. 15. Відповідно до П(С)БО 4, "еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначними ризиками їх вартості" [14, с. 69]; відповідно до П(С)БО 4, "фінансові інвестиції – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора" [14, с. 52]. 16. У П(С)БО 4 зазначається, що "операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю" [14, с. 69]. 17. В.Щербина. Господарське право України: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 584 с.

Надійшла до редколегії 22.09.05

С.Г. Климко, канд. екон. наук., асист.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ТРАНЗИТИВНІЙ ЕКОНОМІЦІ

В статті розглядається значення забезпечення становлення людського капіталу в транзитивних економіках через відповідні джерела фінансування. Наголос зроблено на фінансуванні відтворення людського капіталу в Україні.

The financial ensuring of the human capital reproduction in the transitive economy. The important significance of the human capital developing in the transitive economics with the help of the corresponding financial sources is considered. The accent is made upon the financing of the human capital reproduction in the Ukraine.

В умовах становлення в сучасному світі глобалізованого інформаційного постіндустріального суспільства особливого значення набула як центральна проблема становлення і розвитку людського капіталу. Особливо пріоритетне місце вона займає в країнах з транзитивною економікою, до яких належить Україна.

Головною метою ринкової трансформації економіки України, в кінцевому рахунку, повинно бути досягнення соціально значущих результатів, створення сприятливих умов для зростання добробуту нації, підвищення освітнього, професійного, фізичного та відтворювального потенціалу, які дозволять отримати якісні характеристики людського капіталу суспільства. Адже ринкові відносини й інноваційний характер економічного зростання потребують якісно нової робочої сили, якій притаманні високі параметри фізичного здоров'я, високий інтелектуальний та освітньо-фаховий потенціал, соціальна активність і спроможність адаптуватися до трансформаційних зрушень. "Люди з їхнім інтелектуальним, підприємницьким, виробничим потенціалом, – зазначається в Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки, розробленої в Інституті економічного прогнозування НАН України

– є основним стратегічним ресурсом держави, головним фактором економічного зростання" [1, с.34]. При цьому на перше місце висувається фінансове забезпечення відтворення зазначеного основного ресурсу держави у вигляді людського капіталу.

При визначенні кількісних і якісних характеристик витрат, спрямованих на покращання майстерності, професіоналізму, компетентності, мотивованості, якості праці людини, що сприяють зростанню її продуктивності, доцільно врахувати наступне: 1) визначення об'єктивності існування різних рівнів формування людського капіталу – особистісного, мікро- та макроекономічного та взаємозалежностей ефективності інвестицій [2, с.296]; 2) багатоманітність видів інвестицій в людський капітал та їх ранжування щодо його формування за силою впливу – витрати на освіту, охорону здоров'я, виховання дітей. В умовах ринкової економіки, крім того, існують додаткові витрати на мобільність, пов'язані зі зміною місця роботи, пошук економічно значимої інформації; 3) багатоканальність джерел формування й нагромадження інвестицій – сім'я, підприємство, громадські організації, держава, самоінвестування; 4) характер, масштаби і види інвестицій в людину детерміно-

© С.Г. Климко, 2005

вані як історичними, національними, культурними особливостями суспільства, так і конкретно визначеним станом економіки, можливостями інвестицій в людський капітал на різних рівнях економіки; 5) інвестиції в людський капітал мають зайняти провідне місце для стійкого розвитку економіки України; 6) формування людського капіталу за рахунок інвестицій в нього на різних рівнях економіки має займати провідне місце у здійсненні соціально-економічних перетворень в транзитивній, як і будь-якій іншій, країні; 7) дослідження інвестицій в людський капітал має проводитись з урахуванням зарубіжного досвіду і можливостей його використання в Україні.

Людський ресурсний потенціал детермінований умовами, в яких він функціонує. Ресурс людського капіталу може вичерпуватися за умов відсутності інвестицій або недостатнього їх рівня, що здатне привести до втрати відтворювальної спроможності. Як правило, незадовільний стан інвестицій в людський капітал обумовлений кризовими явищами в економіці, занепадом соціальної сфери. Так, за оцінкою авторів Національного звіту з людського розвитку в Україні він різко погіршився протягом першої половини 90-х років XX ст., але, згідно з ІЛР, почав покращуватися у другій половині [3, с.26].

В останні роки в Україні зроблено вагомі кроки у напрямку забезпечення макроекономічної стабілізації та переходу до початку економічного зростання – зокрема були досягнуті низькі темпи інфляції та стабілізація курсу національної валюти. Відбувалося пожаття інвестиційної діяльності, незначною мірою покращився стан справ на ринку праці, про що свідчить деяке призупинення рівня безробітних. Успіхи у зміцненні грошово-кредитної системи, державних фінансів, вирівнюванні платіжного балансу відбувалися на фоні зростання державних видатків на освіту по відношенню до ВВП. При цьому слід звернути увагу на різні джерела інвестицій в людський капітал. Вкладення можуть здійснювати держава (уряд), недержавні суспільні фонди й організації, міжнародні фонди й організації, регіони, освітні заклади, підприємства, сім'ї та окремі громадяни.

В Україні на науку і освіту виділяється з державного бюджету понад 10 млрд. грн. [4, с.31]. Батьки витрачають понад 5 млрд. грн. Крім того, обслуговуюча інфраструктура (ремonti, меблі, комп'ютери, харчування, транспортування, перевезення учнів тощо) також потребує великих витрат. Держава застосовує і стимулюючі, і примусові заходи, спрямовані на примноження людського капіталу нації. Особливо велика роль держави у двох найважливіших сферах формування людського капіталу – в освіті та охороні здоров'я.

Проблема формування людського капіталу починає вирішуватися з фінансування державою середньої освіти, тобто мережі загальноосвітніх шкіл. В даному контексті проблемним є питання функціонування сільських шкіл, які не можуть надати дітям конкурентоспроможний рівень початкової освіти внаслідок недостатності фінансування цих закладів. Але в будь-якому випадку держава гарантує мережею загальноосвітніх шкіл початкові знання, включаючи і економічну освіту, тобто саме на цьому етапі починається фінансування державою розвитку її інтелектуального потенціалу. Наступним етапом або наступною формою є сукупність державних закладів вищої освіти. Дана система забезпечує основну і кінцеву підготовку саме стосовно інтелектуального капіталу. Вона є найважливішим етапом у формуванні людського капіталу в тому вигляді, в якому він буде безпосередньо використовуватися його власником при вирішенні складних соціально-економічних проблем сьогодення, а особливо у перспективному періоді XXI століття. Третя форма інвестицій – підтримка людського капіталу в достатніх для його ефективного функціонування межах. Сюди відноситься система соціального

захисту працюючих через різноманітні форми державного соціального страхування.

Ми поділяємо думку дослідників, що в сучасних умовах дедалі більше у створенні активів людського капіталу зростає роль окремих підприємств. Нерідко вони стають найефективнішими виробниками цього капіталу, оскільки здійснюють підготовку персоналу строго відповідно до поточних і перспективних потреб виробництва, а також мають достовірну інформацію про перспективні напрями капіталовкладень у навчання та професійну підготовку. Водночас на рівні окремих підприємств знаходять прояв розбіжності між інтересами суспільства в цілому і суб'єктів господарювання. Для підприємств характерний прагматичний підхід: вони роблять інвестиції в людський капітал лише доти, доки вони приносять економічну віддачу. Моральні зиски, інтегрований соціальний ефект від цих інвестицій є в основному суспільним благом, у розвитку якого і зацікавлена держава, а не конкретне підприємство. Саме тому в цивілізованому світі держава економічними методами заохочує підприємства до інвестування в людський капітал [5, с.37].

Науково-технічний прогрес потребує значних витрат, пов'язаних з оновленням знань, їхню матеріалізацією в нових продуктах і технологіях. Не випадково експертні розрахунки довели, що одне лише вдосконалення вищої освіти забезпечило чверть усього приросту валового продукту США в XX столітті [6, р.20].

Специфіка людського капіталу й інвестицій у нього проявляється передусім у тому, що він не може формуватися без прямої безпосередньої участі (без витрат часу і сили) його майбутнього власника, на чому наголошують дослідники цієї проблеми. Отже, приватне інвестування людського капіталу є абсолютно необхідною умовою його нарощення на будь-якому рівні. Освіта чи професійна підготовка, що фінансується за рахунок держави або підприємства, тобто абсолютно безплатна для споживача, все ж потребує від нього витрат часу і праці. Найчастіше нарощення людського капіталу супроводжується і матеріальними витратами особи чи сім'ї ("втрачені заробітки", часткова оплата навчання, витрати на канцтовари та багато іншого). Тому необхідною умовою ефективності інвестування людського капіталу на рівні держави, регіонів та підприємств є раціональне розуміння і прихильне ставлення до нарощення людського капіталу з боку його майбутніх власників.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває необхідність створення в суспільстві позитивного іміджу освіченості, професіоналізму, високої кваліфікації. Особливо це важливо для України на сучасному перехідному етапі, бо на всіх рівнях управління в нашому суспільстві все ще не відбулося переорієнтації від матеріально-речових до людського чинника економічного зростання. Одним з перспективних напрямів вирішення цього завдання є поширення в суспільстві ідей теорії людського капіталу [7, с.38-39]. Саме тому провідні фахівці наголошують на ту обставину, що у сучасному світі перекожливо доведено, що інвестиції в науку й освіту – найважливіша справа. Вони гарантують найшвидший економічний і соціальний ефект, закладаючи надійну базу для прогресу. Це певним чином відбивається на якісних характеристиках сукупного людського капіталу, і передусім на формуванні однієї з передумов його відтворення – середній майновій верстві населення.

У світовій практиці фінансування освіти здійснюється за рахунок коштів того, хто навчається, його сім'ї, платників податків, недержавних підприємств і організацій. Отже, проблему економічної окупності інвестицій в освіту слід розглядати з точки зору індивіда, окремих підприємств та організацій, а також всього суспільства.

Введення 12-річної середньої освіти потребує додаткових фінансових і матеріальних, ресурсів, особливо з

боку держави. Загальновизнаним є ствердження: якщо держава не витрачається на навчання та виховання, вона витратиться на перевиховання. Сьогодні освіта потребує допомоги з боку держави, а завтра держава отримуватиме суттєву віддачу від освіти. Цьому має сприяти і подальше розширення існуючої багатоканальної системи фінансування галузі.

Для державного сектору вищої освіти важливим джерелом зростання чисельності студентів стало введення комерційного навчання; поряд з позабюджетним фінансуванням воно дозволило в загальному зберегти викладацькі колективи. Дане нововведення поширило можливості ВНЗів у відношенні формування структури нового добору і продемонструвало їх спроможність реагувати на ринкові потреби. Але, в системі освіти зокрема, вищої, необхідним є державне регулювання для забезпечення оптимального поєднання платної та безкоштовної освіти. Розрахунок тільки на самоорганізацію та силу "свободи" не виправдовується: адже ринок не забезпечує тієї ролі, яку призначена відігравати держава в соціальних процесах.

Не менш важливим для відтворення людського капіталу є охорона здоров'я. Цікаво, що результати деяких наукових досліджень свідчать про те, що здоров'я людини лише на 8-10 % залежить від системи охорони здоров'я, ще на 20 – від екологічних умов, ще на 20 визначається генетичними чинниками і на 50 % здоров'я людини залежить від її способу життя (раціональний режим праці та відпочинку, гігієна раціонального харчування, відсутність шкідливих звичок, нормальна маса тіла, профілактика стресів, загартовування тощо) [8, с.88-90]. Слід зазначити, що є й інші дані наукових досліджень, які відносять на рахунок генетичних чинників значно більшу частину нашого здоров'я, однак ніхто не заперечує важливого значення здорового способу життя. Тому витрати, пов'язані з упровадженням здорового способу життя, також необхідно відносити до інвестицій у людський капітал [7, с.35].

На думку провідних учених України і урядовців, до першочергових проблем поліпшення охорони здоров'я, її адаптації до ринкових умов необхідно віднести розв'язання проблем недостатності фінансових і, насамперед, бюджетних ресурсів для забезпечення ефективної діяльності системи охорони здоров'я. За показником витрат на охорону здоров'я в розрахунок на одного жителя Україна посідає 111-те місце серед 191 країні світу та 8-ме – серед пострадянських республік. Хоча обсяги державного фінансування останніми роками збільшувалися, сума позабюджетних надходжень не переви-

щувала 10% (у США ця частка становить 48%, у Греції-42%, Португалії-40%, Італії, Ізраїлі, Австрії-27%, Канаді-26%, Німеччині-22%) [1, с.276].

Фіскальні обмеження змусили суттєво скоротити фінансування системи охорони здоров'я як частки у ВВП і як частки у витратах уряду України. Внаслідок цього якість медичних послуг погіршилася, а значне зростання рівня неформальних виплат впливає на справедливість їхнього надання.

Не менш важливим при визначенні стану і динаміки інвестицій в людський капітал є характеристика ринку праці, який пережив великий потрясіння при перехідній економіці. Дуже низький рівень безробіття до набуття незалежності зріс вдвічі – до 11,7% у 2000 році і лише трохи зменшився до 9,1% у 2003 році [1, с.267].

Надзвичайно важливим є необхідність розуміння і втілення в життя того, що при створенні робочих місць головним мають стати інвестиції в людський капітал, а не фізичний капітал для кожного такого місця [9, с.217-225].

Таким чином, аналіз стану інвестицій в людський капітал показує, що тенденції у відтворенні людського капіталу будуть залежати від позицій усіх його учасників: держави, підприємств і організацій, населення. Якщо їхня поведінка буде економічно і соціально ефективною, то негативні тенденції, перераховані вище, вдасться блокувати.

Створення ефективних механізмів фінансування відтворення людського капіталу – необхідна умова прогресу в соціально-трудовій сфері. Взаємодоповнення інвестицій в людський капітал на різних рівнях вимагає принципово нової взаємодії держави, роботодавців, кожного працюючого у формуванні достатнього обсягу і динаміки зростання джерел фінансування людського капіталу.

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) / А.С. Гальчинський, З.С. Варналі, В.М.Гєєць; Ін-т економ. прогнозування НАН України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416с.
2. Добрынин А.И., Дятлов С.А., Коннов В.А., Курганский С.А. Производительные силы человека: структура и формы проявления. – СПб: Изд-во СПбУЭФ, 1993. – 163с.
3. ПРООН, Україна: звіт з людського розвитку за 2003 рік. – К., 2003, с.26.
4. Статистичний щорічник України за 2001 рік. Державний комітет статистики. – К.: Техніка, 2002. – 644 с.
5. Обучение и подготовка к трудовой деятельности в обществе, основанном на знаниях // Международное бюро труда, Женева, 2002 – 186с.
6. Knowledge for Development Report 1998/1999. – Washington (DC) – Oxford, 1999, p.20.
7. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К., Знання, 2001. – 254 с.
8. Лаптев А.П. Здоровье – фундамент деловых успехов // Управление персоналом. – 1997, №10. – с. 88-90.
9. Суїменко Є. Межа доцільності і оцінка громадянами України "великої" і "малої" приватизації // Україна 2002. Мониторинг соціально них змін / за ред. В.Вороны, М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002, 668с.

Надійшла до редколегії 12.09.05

Д.Ф. Ковальчук, здобувач

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена актуальній проблемі створення банківських об'єднань, визначенню нових тенденцій концентрації банківського капіталу в банківській системі України, обґрунтуванню необхідності та наслідків створення банківських об'єднань в умовах трансформаційної економіки.

This article is dedicated to an urgent problem of creating banks associations, it defines new tendencies in the new concepts of bank capital in Ukrainian bank system, substantiates the necessity and consequences of creating banks associations in the conditions of economic transformations.

Розвиток банківської системи України за останні роки продемонстрував позитивну динаміку основних показників діяльності, що забезпечує його конкурентоспроможність і сприяє вступу України до СОТ. Зростання чистих активів банківської системи відбулося передусім за рахунок нарощування обсягів кредитних операцій. Збільшення балансового капіталу банківської системи України відбулося головним чином шляхом зростання обсягу статутного капіталу та фінансового результату. Випереджаючими темпами продовжували зростати довгострокові кредити.

Рівень концентрації банківського капіталу України по відношенню до банківських систем провідних країн світу свідчить про значне відставання нашої країни від провідних банків розвинутих країн.

Концентрація банківського капіталу на базі створення різних типів об'єднань є загальносвітовою тенденцією, що охоплює країни з різним рівнем економічного розвитку. В США банківські холдинги стали основною формою організації комерційних банків вже спочатку 80-х років. В Японії комерційні і трастові банки контролюють до 40% всієї бан-